

Antik Karya'nın Başkenti Halikarnassos'da Kent Planlama Anlayışı

Feray KOCA¹ Bayram AKÇA²

Öz

Pers istilalarından sonra, Halikarnassos, antik Karya'da Hekatomnid iktidarının ikinci başkenti olması açısından önemlidir. Hekatomnid dönemin, kent planlama anlayışı bakımından en önemli özelliği, iktidarın gücünü ve kontrol yetkisini kent planına yansıtmasıdır. Aynı zamanda yerel bölgeyi Helenleştirerek küçük yerleşim birimlerini bir araya getirip Halikarnassos kent devleti altında birleştirmeyi başarmıştır. Bu nedenle; Karya'da, Pers ve Yunan etkileri altında kent planlama anlayışının geliştiği gözlemlenmiştir. Halikarnassos kenti, Helenistik dönemin planlama anlayışına hakim olan ortogonal planlama biçimine uygun olarak şekillenmiştir. Ancak, binaların olağandışı yerleşimi ve teraslar halinde yer almasının temel nedeni Hekatomnid iradesini ve hakimiyet alanını ortaya koymaktır. Bu çalışmanın amacı, Pers ve Yunan etkisinde, Hekatomnid dönemin yarattığı kent planlama anlayışını Halikarnassos kent planı ve yapıları ile incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Karya, Hekatomnid, Ortogonal Planlama

Town Planning Approach in the Capital City Of Ancient Caria, Halikarnassos

Abstract

After Persian invasions, Halikarnassos is significant in terms of being the second capital city of the Hekatomnid dynasty. The main feature of the Hekatomnid dynasty with regard to town planning approach was the reflection of the rulership and visitorial power to their town plan. In the meantime, by Hellenization of the region, they had succeeded in the foundation of Halikarnassos city-state by merging a number of small settlement units. Therefore; one can state that town planning approach had developed with the effects of Persians and Greeks in Caria. Halikarnassos had taken its form according to orthogonal planning dominating the Hellenistic planning approach. However, the main reason behind the extraordinary location of the buildings and the organization of terraces was to present the willpower and territory of the Hekatomnids' authority. The aim of this study is to investigate the town planning approach of Hekatomnid dynasty with Halikarnassos town plan and buildings.

Key Words: Caria, Hekatomnid, Orthogonal Planning

Makale Bilgileri / Article Info

Alındığı Tarih / Received 02.08.2017

Kabul tarihi / Accepted 11.09.2017

¹ Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, feraykoca@mu.edu.tr

² Prof. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Tarih Bölümü, abayram@mu.edu.tr

Giriş

Antik dönemde Karya, bugün Güneybatı Anadolu'nun kıyılardaki verimli ovalarını, onun gerisindeki sarp dağları ve ormanlık alanları kapsayan bir alanı tanımlamaktadır. Ege Denizi'nin doğu kıyıları ile başlar, kuzeyde Büyük Menderes Nehri ve Aydın Dağları, güneyde Dalaman (İndus) Çayı, doğuda Kızılıhisar-Acıpayam Ovası, kuzeybatıda Babadağ'a kadar uzanır. Kuzeyde İonia ve Lidya ile, kuzeybatıda Frigya ve Pisidya ile ve güneydoğuda Likya ile komşudur (Küçükören, 2005:15) (Resim 1). Karya bölgesinin kıyılarınin girintili çıkıntılı olması gemiler için doğal koy ve limanlar sağlamıştır (Başgelen, 2012:5). Girit ve Ege Denizi'ndeki adalardan gelen Minosların Karyalıların atalarını oluşturduğu bilinmektedir (Gür, 2012:237). Karya kıyılarını ele geçiren ilk Minos kolonileri iç bölgelere doğru ilerlemeden yalnızca kıyı bölgelerde yerleşmişlerdir. Bu durum, gelenlerin denize bağlı tüccarlar olduğunu kanıtlamaktadır (Tuna,1978). Bu nedenle, Karya'nın ticaret bağlantıları daha çok deniz yolu olmakla birlikte, Hekatomnid dönemde iç Karya'ya dek uzanarak gelişmiştir. Gemi yapımı için gerekli kereste ihtiyacını karşılayacak geniş ormanların varlığı, maden kaynaklarının zenginliği, verimli ovaların varlığı iç bölgelere yayılışı cazip hale getiren unsurlar olmuştur (Gür, 2012:237) (Resim 2).

Resim 1. Antik dönemde Karya bölgesi ve Halikarnassos

Kaynak: Feray Koca

Resim 2. Antik Dönemde Karya Haritası (M.Le Bas, 1847).

Kaynak: Başgelen (2012)

Karya’da bilinen ilk yerleşim kolonileri, M.Ö. 1000 yıllarında ticari amaçla kurulan deniz birlikleri olmuştur (Buluç, 1993:5). M.Ö. 480-386 yıllarındaki Pers istilaları ile mevcut kentler yıkılarak yerine satraplıklar kurulmuştur. Karya satraplığı, tarihindeki en muhteşem dönemi Hekatomnid iktidar zamanında yaşamıştır. Ne Persli ne Yunanlı olan, aksine yerli bir hanedanı oluşturan Hekatomnidler, doğuda Pers, batıda Yunan arasında dengeyi sağlayan bir güç olarak ortaya çıkmışlardır.

Bu çalışmanın amacı, Hekatomnid iradesini ve hakimiyet alanını incelemek, Halikarnassos’da monarşiye dayalı ortogonal planlama anlayışını açıklamak ve Pers ve Yunan etkisinde, Hekatomnid dönemin yarattığı kent planlama anlayışını Halikarnassos kent planı ve yapıları ile incelemektir. Bu nedenle bu çalışmanın ilk aşamasında Hekatomnid yönetimin liderleri kendi dönemindeki etkinlik alanları ile açıklanacaktır, sonrasında Hekatomnidlerin Hellenleştirme politikaları kapsamında kentlerde hakim olan ortogonal planlama anlayışı açıklanarak Halikarnassos kent planı mimari bileşenleri ile ortaya konulacaktır.

1. Hekatomnidler

Karya, Persli olmayan yerel bir hükümdar Hekatomnus’un babası Hyssaldomus (Usalduma) tarafından yönetilerek bağımsız bir satraplık haline gelir (M.Ö. 5-4 yy.). Hyssaldomus büyük ihtimalle, Persli yöneticilerin güvenini kazanarak Pers yönetim sisteminde iyi bir konum kazanmıştır. Hyssaldomus ve ondan sonra gelenler, aile tiranlığı yönetimi ile bölgenin tamamında hakimiyet ve kontrol kurmayı başarırlar. Resim 3, Hekatomnid iktidarın mensuplarının

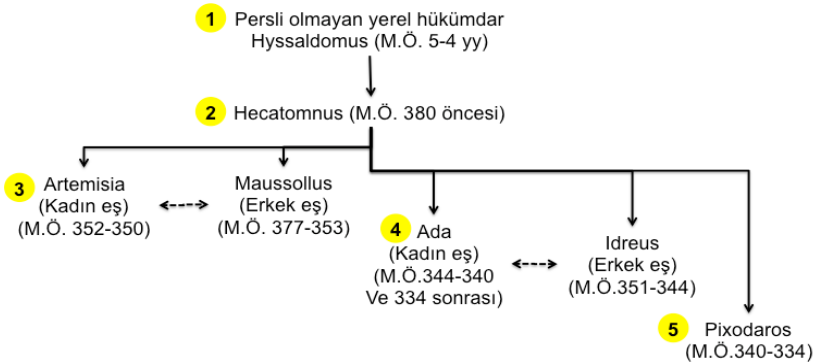
birbirleriyle olan akrabalık ilişkilerini ve sırasıyla hakimiyet dönemlerini soyağacı şeması üzerinden göstermektedir.

İktidar ailesi ismini Hyssaldomus'un oğlu Hekatomnus'un ilk kayda geçen satrap olması ile almıştır. Hekatomnus'un Pers yönetimi adına finansal işlerden sorumlu resmi görevli olarak iyi bir pozisyon kazandığı düşünülmektedir (Ruzicka, 1992:18). Hekatomnus, Milas satrapı olarak kutsal tanrı Zeus Labranda imgesini içeren bronz ve gümüş paralar bastırmıştır.

Hekatomnus'un oğlu Maussollos (M.Ö. 377-353), babasının izinden gider ve büyük bir başarı örneği göstererek güçlü bir donanma kurar, Halikarnassos'u, Yunan kent-devletlerini kapsayan Karya Birliğinin yeni başkenti haline getirir. Böylece Karya, kuzeyde Menderes Nehrine, güneyde Rodos'a ve güneydoğuda Likya'ya kadar genişler ve bağımsız bir devlet haline gelir (McNicol ve Milner, 1997: 15).

Maussollos'dan sonra, kız kardeşi ve aynı zamanda karısı olan Artemisia, M. Ö. 353'de yönetimin başına geçer ve iki yıl görevini sürdürür. Ölümü üzerine Hekatomnos'un geri kalan çocuklarından İdreus (M.Ö. 351-344) ve kız kardeşi ve aynı zamanda karısı Ada (M.Ö. 344-300 ile M.Ö. 334 sonrası) sıra ile yönetimi ele alır. M.Ö. 340 tarihinde üçüncü erkek kardeşleri olan Pixadoros Karia satraplığının başına geçer ve Ada'yı satraplıktan atarak Alinda'ya yönetici olarak sürgün gönderir. Pixadoros M.Ö 340-334 tarihlerinde görevde kalabilir. M.Ö 334 yılında Büyük İskender'in ordusu ile Halikarnassos üzerine yürümesi ile Ada için kardeşini devirme imkanı doğar(Akurgal, 1988: 480).

Hekatomnid iktidar dönemde satraplık başkenti Mylasa (Milas)'dan Halikarnassos'a taşınır. Kent planı yeniden düzenlenir ve iki limanı ile Halikarnas deniz ticaretinin merkezi haline gelir. Hekatomnid yönetim, Karya'nın özellikle M. Ö. 4. yüzyıl tarihini şekillendirerek Anadolu'nun politik ve kültürel tarihini etkilemişlerdir (Üzel, 2009:16).

Resim 3. Hekatomnid iktidarın soyağacı

M.Ö. 400'e kadar Halikarnassos pek varlıklı olmayan küçük bir kent olarak kalmıştır. Kentin, Mylasa ile karşılaştırıldığında daha kolay savunulur olması, Hekatomnid donanmaları ve ticaret merkezi için uygun doğal bir limana sahip olması ve çevresinde deniz gücünün büyümesini sağlayacak geniş ormanların yer alması yeni başkent olmasını sağlamıştır (McNicoll, 1997:17). Halikarnassos'un gelişmesindeki en önemli faktör, Maussollos'un hakimiyeti altındaki yerel bölgeyi Hellenleştirme isteği ve Karya'ya Yunan stilinde modern bir 'metropolis' sağlamak olmuştur. Bunun için yaygın bir politika aracı olan '*synoikismos*'³ uygulanarak altı Leleg kentinin (Pedasa, Telmessos, Termera, Madnasa, Side ve Uranium) yerel halkı başkente nakledilmiştir (McNicoll ve Milner, 1997:17). Hekatomnid yönetiminin ekonomik ve askeri kökenli kentleşme politikaları ile, merkez Halikarnassos olmak üzere dağınık biçimdeki kırsal yerleşimler yeni kent merkezlerine doğru değişmeye başlamıştır. Karyalılar ilk başta küçük dağınık köylerde yaşayan çobanlardır. Yeni başkent inşasında kırsal yerleşimden nakledilen bu halk kullanılmıştır. Maussollos, Karyalıların yeni dünyada yer alması için Yunan yaşam biçimini, Yunan kuramlarını, yasalarını ve dilini benimsemesi gerektiğini düşünmüştür, bu yüzden sistematik bir Hellenleştirme programı ortaya koymuştur. Maussollos, savaşçı karakteri nedeniyle halkını Yunan politika ve sosyal yaşamı ile donanmış Yunan stilinde yeni kentte yaşamaya zorlamıştır. (Cook, 1962:149).

Yunan dünyasında, kuşatma konusunda taktiklerin ve silahlarının da gelişmesi sonucu kentler tahkimat duvarlarıyla sınırlandırılmaya başlanmıştır. Maussollos yeni kurduğu Halikarnassos'da tahkimat duvarları oluşturmuştur. Synoikismos ile altı Leleg kentinden başkente nakledilen halkın, denizcilik ve ticaretin şekillendirdiği yeni kentsel yaşamdan vazgeçip eski yerleşimlerine dönmeleri için de tahkimat duvarlarına devriyeler yerleştirmiştir. Halikarnassos'daki 350 hektarlık çok geniş bir alanı kapsayan sağlam taş işçiliğinde bu tahkimat duvarları Küçük Asya'da bir ilk olmuştur ve Helen dünyasında geniş kapsamlı etkiler yaratmıştır (McNicoll ve Milner, 1997: 16-19).

Merkezi yönetim anlamında, Maussollos özellikle satraplık yönetimine ilişkin Pers uygulamalarından çok yararlanmıştı (Ruzicka, 1992: 40). Atina politik anlamda rakibi olması nedeniyle Maussollos, Hellenleştirme politikalarının gerisinde Anadolu kökenli İyonik mimari düzeni tercih ederek bir sentez yaratmıştır. Eski Anadolu yerel stilini yeni imparatorluğunun stili haline getirdiğinde, kendi liderliğinde yeni imparatorluğunun bağımsız rolünü vurgulamayı hedeflemiştir (Pedersen 1994:32).

³Antik Çağ'da bazen bir kaç kent ya da ufak yerleşim birimlerinin bir araya gelerek oluşturduğu kent-devletlere verilen ad.

2. Ortogonal Planlama Anlayışı

Güneybatı Anadolu'da antik buluntuların Helenistik dönemden daha öteye gitmemesi ilk defa kent planlama anlayışının Helenistik dönemde geliştiğini göstermektedir. Yunan kolonizasyonu Ege Denizi'nin doğu kıyılarında M.Ö. 11. yüzyılda başlamıştır. Koloniler ilk başta kayalık, kendinden korunaklı ve doğal olarak savunulabilir kıyıları tercih etmişlerdir. Bu zorunluluk, planlı yerleşime geçiş sürecini uzatmıştır (Owens, 1992:31-32). Astronomi ve geometrideki gelişim, antik dönem yerleşimlerinin formuna ilk defa Helenistik dönemde yansımıştır ve Helenistik planlama biçimi (ortogonal planlama) olarak ortaya çıkmıştır. İlk örneklerine, Batı Anadolu'da özellikle Karya bölgesinde rastlanır. Helen sanatı ve mimarlığını ortaya koyacak usta heykeltıraş ve mimarlar Karya'ya getirilmiştir (Küçükveren, 2010:79). Helenistik planlama biçiminin iki en önemli özelliği; alan ölçerek yaptıkları bölgeleme çalışması ve düzenli gridal dokudaki sokak yapısıdır. Arazi kamusal, özel ve kutsal alan olarak üçe ayrılır. Farklı ve özgün bu alanlar yan yana yer alabilir. Kentler, dik açıyla kesişen cadde ve sokaklar ile bir ızgara plana oturtularak ortogonal planlanmaya başlanmıştır. Bu planlama biçimi uzun, dikdörtgen konut bloklarının ortaya çıkışını sağlamıştır. Kentler bir boşlukta gelişmemiştir. Kentlerde ilk defa, rüzgar ve güneş yönüne göre planlama yapılmaya başlamıştır. Yakın Doğu ile olan ilişkiler ise geometri, taş mimari ve anıtsallık konusunda teknik uzmanlık getirmiştir (Owens, 1992:48-49).

Uzunca bir süre kent planlamanın babası sayılan Hippodamus'un, ismiyle de anılan ortogonal planlama sistemini icat ettiği düşünülmüştür, oysa ki eski Mısır'da ilk işçi köylerinde ve M.Ö. 2000'lerde Babil, M.Ö. 1500'lerde Mohenjo Daro ve Harappa'da var olan bir yapıyı benzer ve varsayımsal tekrarlayarak sistematikleştirdiği daha sonra anlaşılmıştır (Owens, 1992:51).

Klasik dönemdeki ortogonal planlama tamamen fonksiyonel kalmıştır, Hippodamian yöntemler çok az etkili olmuştur. Klasik planlamanın diğer bir özelliği görsel peyzajın deneyimlenmesi olmuştur. Arazinin özellikleri görsel etki için iyi değerlendirilmiştir. Kamusal binalar sadece kente hükmedici özellikleri olacak şekilde yerleştirilmemiştir, aynı zamanda hoşça giden bir kentsel peyzaj yaratmaya çalışılmıştır. Binalar eğime uygun şekilde teraslar halinde yerleşmemiştir, aynı zamanda aralarındaki ilişki bir bütünlük hissi vermektedir. Anıtsallık ve görsel etki çok önemli hale gelmiştir (Owens, 1992:71).

3. Halikarnassos Kent Planı

Halikarnasos'da ortogonal planlama anlayışıyla tasarlanan kentlerden biri olmuştur (Resim 4). Romalı mimar ve mühendis Vitruvius, Halikarnassos'u şöyle tanımlar:

“Melessa'da doğmuş olmasına rağmen, Halicarnassos'un doğal bir kale olarak önemini kavradığından ve uygun bir ticaret merkezi ile iyi bir liman

konumunda olduğunu gördüğünden evini orada kurdu. Burasının bir tiyatronun oturma yerlerini anımsatan bir kavisi vardı. En alt sırada, limanın yanında forum yer alıyordu. Kıvrılan yamacın yarısına doğru, bir tiyatronun kavisli orta koridorunun karşılığı olan nokrada, geniş bir yol yapıp ortasına olağanüstü özellikleri nedeniyle Dünyanın Yedi Harikasından biri olarak anılan Mausoleum' u inşa etti. Tepenin üstünde ve ortada ise ünlü Leochares'in yapıtı olan muazzam heykeli barındıran Mars'ın mabedi vardır ki, bazıları heykelin Leochares'e, başkaları ise Timotheus'a ait olduğunu düşünürler. Tepenin en sağında ise Slamakis pınarının yanında Venüs ve Merkür'ün mabedi bulunur.....Sağ tarafta bulunan yukarıda anlatılan pınarın ve Venüs'ün mabedinden başka, en solda, Mausolus'un bütünüyle kendine ait bir plana göre yaptırdığı kral sarayı vardır. Sağda forumun, limanın ve surların tümünün görünümüne hakimdir; hemen altta, duvarların altında, kimsenin içinde ne olup bittiğini göremeyeceği gizli bir liman yer alır. Gerektiğinde, yalnızca kralın kendisi hiç kimsenin haberi olmadan kürekçilere ve askerlere sarayından emirler verebiliyordu." (Vitruvius, 1990:39-40)

Bu tanımlamadan anlaşıldığı üzere kentin bulunduğu arazi doğal olarak tiyatroya benzer bir yapıdadır. Liman faaliyetleri ve savunma için uygun bir doğal kıyıya sahiptir. Agora kıyıda limana yakın konumlanmıştır. Kentin ortasından geniş bir cadde geçmektedir. Kralın kendi anıtı olan Mausoleum bu merkezde yer almaktadır. Mars tapınağı akropolün üzerinden kente bakmaktadır.

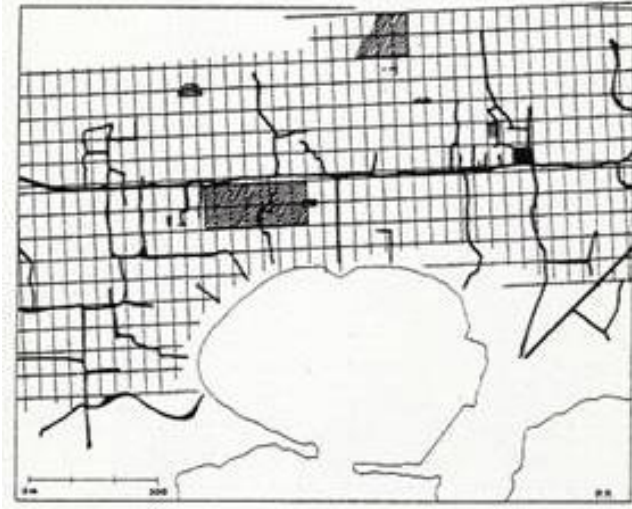

Resim 4: Halikarnassos Kent Planı

Kaynak: Pederson (1991)

Kent gerçekten de ortogonal planlama anlayışına göre tasarlanırsa da arazinin eğiminin yarattığı doğal avantajları çok iyi kullanmıştır. İkinci olarak plan, kentin farklı elemanlarını bir araya getirerek bir bütün yaratmaktadır. Üçüncü olarak, kentin odak noktası Mausoleum kentin her yerinden görülebilmektedir. Bu durum, kentin kendini yüceltme ve propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Ayrıca, Yunan kentlerinin ve Yunan kent yapılarının güçlü, merkezi ve otoriter yapısının olduğu yerde, Doğu Ege kıyılarının yarı-barbar krallıklarından ortaya çıkan yeni düşünceleri gösterme çabasıdır(Owens, 1992:70-71).

Kentin tiyatro biçiminde şekillenmesi, sokakların kıvrım yaratacak şekilde birbirini sarmaladığı anlamına gelmemektedir; aksine, kentteki tüm antik duvarlar ve kalıntılar ortogonal bir sisteme göre yönelim göstermiştir (Pedersen, 2016). Ancak, Halikarnassos kent planını sadece ortogonal olarak tanımlamak doğru olmayacaktır Batı Anadolu'nun antik kentlerinden Priene'de olduğu gibi mutlak bir ortogonallikten bahsetmek mümkün değildir. Priene'de hakim olan ortogonal planlamaya göre, tipik Yunan kentinin demokratik yapısını temsil edecek şekilde binalar düzenli ve olağan şekilde alana yerleştirilmiştir. Halikarnassos'da binalar arasında bir hiyerarşi vardır ve Maussollos gibi belli anıtlar ve dikkat çekici yapıların yerlerini vurgulayan bir planlama anlayışı hakimdir (Resim 5). Binaların olağandışı yerleşiminin temel nedeni monarşinin ihtişamını sergilemek, Hekatomnid iradesini ve hakimiyet alanını ortaya koymaktır. Kent planlama eylemini belirleyen şey sadece coğrafi konumu olmamış; aynı zamanda kentte yaşayan toplumun sosyal ve yönetsel yapısı önem kazanmıştır (Üzel, 2009:68).

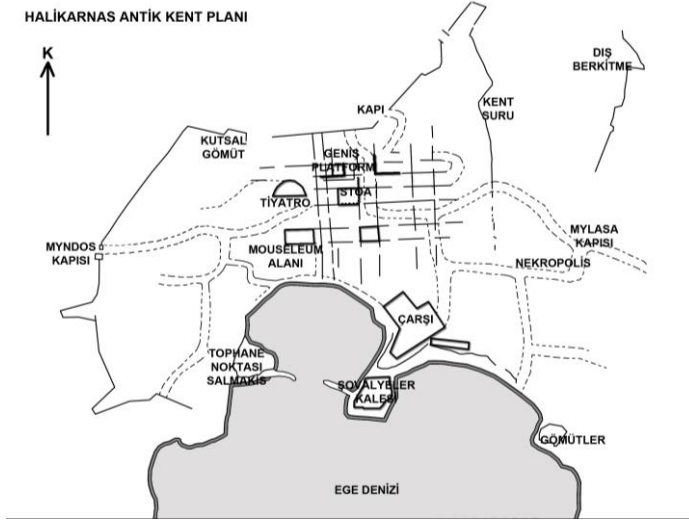
Resim 5. Halikarnassos Antik Kentinde Ortogonal Planlama ve Izgara Sistemi,
Kaynak: Pederson (1991)

Halikarnassos'da anıtsal yapılar kent imgeleri haline gelmiştir. Yapıların olağandışı gruplaşması ile ortogonal planın tekdüzeliği aşılmaya çalışmıştır. Mars tapınağı ve terası, Mausoleum ve terası ile Maussollos Anıtı hep en etkileyici olacak yerlere konumlandırılmıştır. Teraslar her zaman işlevleri için kullanılmamıştır, yarattıkları sahne etkisi için de inşa edilmiştir. Yükseklik ve genişlikteki anıtsal oranlar, ortogonallığı sağlayacak işlevsel kullanım biçimiyle çelişmektedir (Üzel, 2009:68). Anıt yüksek bir kaide üzerinde kente yukarıdan bakacak şekilde merkez cadde üzerinde yer almaktadır. Limandan ve tiyatrodan görünecek bir bakı noktasına yerleştirilmiştir (Owens, 1992:71).

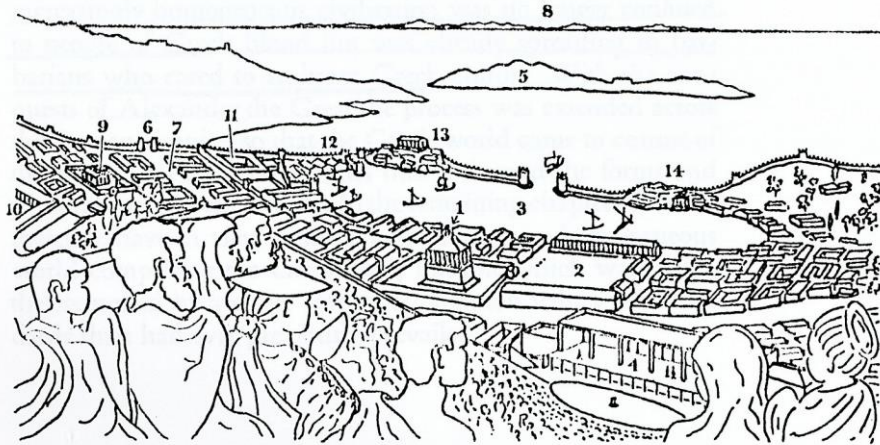
Halikarnassos'da kent planı temel görsel bir bütünlüğe sahip olsa da, kentin odak noktası Mausollos'un anıtının bulunduğu Mausoleum'dur. Anıt kentin tamamına hakim en yüksek noktada değil, aksine Halikarnassos'un merkez caddesi üzerinde konumlanmıştır ve kentin herhangi bir yerinden kolaylıkla görülebilmektedir. Bu nedenle, kentin en yüksek noktasından limana bakan biri önce anıtı görmektedir. Kent planı, görüşü kentin merkez noktasında toplayacak şekilde araziyi kullanmıştır (Owens, 1992:89).

Hekatomnid yönetimin egemenliğinde, Halikarnassos kent planı savunma, ticaret ve altyapı için gerekli olanakların geliştirildiği yeni kentsel işlevler doğrultusunda yeniden düzenlenir ve iki limanı ile Halikarnassos deniz ticaretinin merkezi haline gelir (Resim 6). *“Halikarnassos, ortada kral sarayı ve askeri limana sahip Zephyrion adasının yer aldığı geniş açılımlı çift liman gerisinde yükselen sırtların elverdiği doğal yerleşim çanağı için olağanüstü bir model oluşturmuştur”* (Tuna, 1996:480). Akropolis dediğimiz kralın sarayının ve önde gelenlerin oturduğu konutların yer aldığı iç kale limandan korunaklı bir tepede geniş bir alana yayılmış şekilde yer almıştır. Bu alanda tiyatro, savunma amaçlı yapılar ve bazı tapınaklar bulunur (Resim 7). Geniş açılımlı liman gerisinde hemen yapılaşma başlar. Tiyatronun bulunduğu sırtlara kadar yerleşim yayılım göstermektedir, savunma duvarlarının sınırlandırdığı geniş alan düşünüldüğünde kent oldukça küçük kalır. Doğu batı ekseninde büyük bir ana cadde etrafında Mausoleum, Agora gibi önemli yapılar teraslar halinde yer alır (Cook, 1962:150). Helenistik dönemde, ticaret ve değiş dokuşa dayalı ekonomik yapı şehirlerde agora dediğimiz pazar yerleri ve yapılarının oluşturulmasını gerekli kılmıştır. Kentler, siyasal yaşamın da merkezi olmuş, yeni yapılan kentlerde belediye meclis binaları ve diğer kamu binaları agora ile birlikte planlanmaya başlamıştır. Bu yapı, Halikarnassos kent planında da görülebilmektedir.

Resim 6. Halikarnassos Antik Kenti,

Kaynak: Akurgal (1969) ve Bean & Cook (1955) 'e göre Feray Koca tarafından üretilmiştir.

1. Mausoleum; 2. Agora; 3. Ana liman; 4. Tiyatro; 5. Arkonnesos Adası (Karaada);
6. Mylasa Kapısı; 7. Ana Bulvar; 8. Knidian (Datça) Yarımadası; 9. Demeter (Kutsal alan); 10. Jimnasyum; 11. Saray; 12. Cephanelik; 13. 'Ada';
14. Tophane Noktası Salmakis

Resim 7. Hellenistik dönemde, Halikarnassos'un tiyatrodan görünümü

Kaynak: Cook, J. M. (1962)

Maussollus ve ondan sonra gelenler, diğer bir deyişle Hekatomnid yönetimin varisleri kentle ilgili işlerde birinci sınıf Yunan mimarları çalıştırmışlardır, sonuçları bugün Myndos, Heraclea, Latmus ve Termera kentlerinin sur duvarlarında bile görülebilir. Halikarnassos, Maussollos'un mimari tasarımıdaki gururu olmuştur. Apollo mezarı limanın doğu yakasındaki tepeciğe taşınarak bugün kalenin bulunduğu adayı oluşturmuştur. Salmakis yarım ayı da batıdan onu kapatmıştır. Maussollos'un sarayı, Marmara mermeri ve tuğladan yapılmıştır ve adanın yakınında yer alır (Cook, 1962:150).

Arkeologlar, anıtsallığın toplum tarafından paylaşılan ortak bir kimliğin ürünü olduğunu kabul ederler. Ortak kimliğin yanında, iş ve kaynakları organize eden politik otoritenin kendini mekansal alanda temsili ve meşrulaştırması sonucunda da anıtsal yapıların ortaya çıktığı bilinmektedir. Kentin en görünür yerinde yer alan anıtsal yapılar politik anlamda aidiyet duygusunu anılar çerçevesinde perçinlemektedir (Doyle, 2017:26-28). Bu açıdan Halikarnassos'un en merkezi yerinde yer alan Mausoleum, toplumsal bellekte yer etmesi için politik otoritenin yani Hekatomnid yönetimin istediği ile yaptırılmıştır. Hiçbir kamu binası Mausoleum'la yarışacak yakınlıkta yer almaz. Anıtsal bu yapı ile diğer kamusal yapılar arasında görsel anlamda bir hiyerarşi söz konusudur. Mausoleum'un çevre duvarı beyaz mermerden yapılmıştır ve kuzeyindeki uzunluğu 242 metreye, doğudaki genişliği 105 metreye yakındır. Mausoleum 36 adet dış kolona sahiptir, yerden 140 fit yukarıda piramit bir çatıya sahiptir. 24 basamaklı bu piramit çatının en tepesinde heykeltıraş Pytheos'un görkemli eseri dört atın çektiği bir araba (quadriga) yer almaktadır. Anıtın dört bir yanını çevreleyen kabartmalar ve heykeltıraşlık eserleri ise M.S. 4. yüzyılın ortalarında devrin en önemli heykeltıraşları Leochares, Bryaxis, Skopas ve Timotheas tarafından yapılmıştır. Maussollos ve kız kardeşi aynı zamanda eşi Artemisia'nın heykeli çatıda iki tekerlekli yarış arabasında ayakta durmaktadırlar (Başgelen, 2007:114-116).

Halikarnassos'dan sonra Eski Myndos ve Syngela kentleri, Helen toplum modeline uygun şekilde yeni ve daha büyük arazilere tekrar inşa edilir. Bölgenin sınırında bulunan Latmos ve Kaunos, yeni duvarlarla güçlendirilir. M.Ö. 350'lerde yapılarak dünyanın yedi harikasından biri sayılan Mausoleum, bu coğrafyanın Mısır ve Yunan mimarisini birleştiren en önemli yapısı olmuştur.

Sonuç

Hekatomnid yönetim, Pers ve Helen etkisinde doğu ve batı sentezlemiş, Karya'ya özgü politikalar geliştirerek hanedanın gücünü ve hakimiyet alanını yerleşimlerin ruhuna yansıtmıştır. Hekatomnid yönetim, Karya'nın M.Ö. 4. yüzyıl tarihini şekillendirmiş, aynı zamanda Anadolu'nun politik ve kültürel tarihini etkilemiştir.

Helenistik planlama anlayışının ortogonal planlamaya dayalı fonksiyonel bileşenleri ile Pers politikalarının güç üstüne dayalı anıtsal yerleşim ifadeleri

Halikarnassos'da sentezlenerek özgün bir kent planlama anlayışı gelişmiştir. Hekatomnid iradesinin ve hakimiyet alanının, monarşinin ihtişamının kent mekanında temsili; Mausoleum gibi anıtlar, dikkat çekici yapıların teraslar halinde vista oluşturmak için olağandışı bir araya gelişi ve kenti çepeçevre saran savunma duvarları ile gerçekleşmiştir.

Halikarnassos, Maussollos'un mimari tasarımdaki gururu olmuştur. Halikarnassos'da anıtsal yapılar kent imgeleri haline gelmiştir. Mausoleum gibi ihtişamlı bir yapıyla ilk defa kentsel imgelem oluşturulmuştur. Yapıların olağandışı gruplaşması ile ortogonal planın tekdüzeliği aşılmaya çalışılmıştır.

Kaynakça

- Akurgal, E. (1969), *Ancient Civilisations and Ruins of Turkey*, Mobil Oil Turk A.S., İstanbul, Turkey.
- Akurgal, E. (1988), *Anadolu Uygarlıkları*, İstanbul.
- Başgelen, N. (2007), "Maussollos'un Halikarnassos'u Bodrum'un Altın Çağı", *Tarihi Çevre*, Eylül-Ekim, No:22, 112-117.
- Başgelen, N. (2012), *Antik Karia Bölgesi ve En Eski Gravürleri Üzerine Genel Bir Bakış*, *Gravürlerde Karia*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Bean, G. E., Cook J. M. (1955), "The Halicarnassus Peninsula", *The Annual of the British School at Athens*, 50, pp 85-171.
- Buluç, S. (1993), "İlkçağda Muğla", Tekeli, İlhan (Ed.) *Tarih İçinde Muğla*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Yayını, Ankara, Türkiye, 1-9.
- Cook, J. M. (1962), "The Fourth Century Revival", *The Greeks in Ionia and the East (Ancient People and Places, Volume 31)*, Thomas and Hudson, London.
- Doyle, J. L. (2017) *Architecture and The Origins of Preclassic Maya Politics*, Cambridge University Press.
- Gür, B. (2012), *Minos, Miken ve Hititler Ekseninde Batı Anadolu'daki Muhtemel Sömürgecilik Faaliyetleri*, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Volume 5 Issue 6, p. 233-249.
- Koca, F. (2016), "Antik Dönemde Muğla'da Şehircilik", *Yapı Dergisi*, 411, 80-84.
- Küçükören, C. Canan. (2005), *An Anatolian Civilization in the Aegean: Karia, Karuwa/ Karka/ Karkışa/ Krk*. İstanbul: Ekin Group.
- Mcnicoll, A. W., Milner, N.P. (1997), *Hellenistic Fortifications from the Aegean to The Euphrates*, Clarendon Press, Oxford.
- Owens, E.J. (1992), *The City in the Greek and Roman World*, UK : Routledge.

- Pedersen, P. (1994), "The Ionian Renaissance and Some Aspects of Its Origin Within the Field of Architecture and Planning", Hekatomnid Karia and the Ionian Renaissance : Acts of the International Symposium at the Department of Greek and Roman Studies, Odense University, 28-29 November, 1991. (Ed.) Jacob Isager, Odense: Odense University Press, 11-35.
- Pedersen, P. (2016), Topography and Town Plan,
http://www.sdu.dk/en/Om_SDU/Institutter_centre/ih/Forskning/Forskningsprojekter/Halikarnassos/Sites_and_places/Town+plan
- Ruzicka, S. (1992), Politics of a Persian Dynasty: the Hecatomnids in the Fourth Century BC. Norman: Oklahoma University Press.
- Tuna, N. (1978), Antik Devirde Batı Anadolu Kıyı Yerleşmelerinde Mekansal Örgün, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Üzel, A. (2009), The Display Of Hekatomnid Power in Karian Settlements Through Urban Imagery, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Vitruvius (1990), Mimarlık Üzerine On Kitap, Çevirmen: Dr. Suna Güven, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, Ankara.